

ZELENKA, JAN:

BENEFICIUM ET FEUDUM.

PODOBA A PROMĚNY LENNÍHO INSTITUTU.

HISTORICKÝ ÚSTAV AV ČR, PRAHA 2016, 228 s.

ISBN 978-80-7286-264-1

Tomáš Somer

V roce 2016 vydal Historický ústav AV ČR knihu Jana Zelenky, jejíž samotný název *Beneficium et feudum* odráží zaměření na problematiku lenních vztahů v období zhruba od 10. do 14. století. Autor tak vstoupil na stále poměrně žhavou půdu domácí medievistiky, neboť otázka podoby lenních vztahů v českých zemích v raném a vrcholném středověku je dodnes předmětem živé debaty domácích odborníků. Jan Zelenka se rozhodl vydat cestou komparace. Kniha proto poskytuje srovnání podoby lenního institutu v oblasti Harzu (vymezené biskupstvími v Míśni, Naumburgu, Hildesheimu, Halberstadtu a Merseburgu), kde také vzniklo tzv. Saské zrcadlo (*Sachsenspiegel*), se situací v českých zemích.

Zvolenému přístupu odpovídá i struktura knihy rozdělená do dvou hlavních částí. První mapuje podobu lenního institutu v saských zemích, druhá pak v českých. V první části autor nejprve sleduje problematiku používané (zejména latinské) terminologie a představuje názory starší německé literatury. Poté prezentuje výsledky rozboru úctyhodného souboru více než 1200 listin z daného regionu zachycující lenní vztahy. Druhá část uvádí rozbor názorů starší i novější literatury k tématu, který následuje charakteristika domácích pramenů a tento oddíl uzavírá rozbor problematiky beneficií a lén v 10.–13. století.

Jan Zelenka došel analýzou saských pramenů k poměrně zajímavým závěrům. Ani zde nebyla latinská terminologie lenních vztahů jednotná a navíc se postupně vyvíjela. Dílo Eike von Repgowa je spíše představou o ideálním stavu fungování lenního institutu a zcela neodpovídá běžné praxi. Ta oproti rozšířené představě více akcentovala majetkový rozměr. Tzv. „pravá léna“ založená primárně na vojenské službě vazala pánovi sice také existovala, ale tvořila spíše výjimky. Celý systém byl navíc dost komplikovaný a jak autor připomíná, každý případ byl v podstatě jedinečný, přizpůsobený aktuálním potřebám. Zcela běžné bylo udělování drobných lén (v řádu několika lánů, ale třeba i jen jednoho domu) a zejména církevním institucím vyvstávaly

problémy s řetězením lenních vztahů, které nakonec mohly vést až k zcizení majetků.

Druhá část práce, zabývající se domácími poměry, má poněkud jiný charakter. Jan Zelenka nejprve věnuje náležitou pozornost dosavadní historiografii, kde dodnes nepanuje v některých zásadních otázkách konsenzus. Speciální pozornost je proto věnována otázce vztahu *beneficia* a léna v domácím prostředí do 13. století. Autor vcelku jasně doložil, že *beneficium* je úřad a jedná o zcela něco jiného než léno, které k nám proniká spolu s emfiteuzí jako nový import z německých oblastí Svaté říše římské ve 13. století.

Knihy Jana Zelenky dozajista obohacuje diskuzi o podobě lenního institutu v českých zemích (potažmo problematiku *beneficií* a *beneficiářů*) a přináší tolik potřebné srovnání s prostředím středověké Říše. Kdo však očekával poslední slovo v diskuzi o vývoji a podobách lenního institutu, *beneficií* a *beneficiářích* v českých zemích, bude výsledkem zklamán. Jako většina inovativních prací založených na analýze pramenů i tato přináší více otázek a nových podnětů do diskuze než odpovědí. Jedná se navíc o problematiku poměrně složitou a už dnes se objevují na některé dílčí problémy poněkud rozdílné názory (např. v analýze tzv. statut Konráda Oty).¹ Jistým problémem této knihy je, dle mého názoru, rozdílná kvalita „saské“ a „české“ části. Nemohu se zbavit dojmu, že autor kladl pramenům saské provenience poněkud jiné otázky než českým a že celkově postupoval i metodologicky odlišně v obou částech, což poněkud limituje možnosti srovnání obou korpusů. V knize mi poněkud chybělo podrobnější zpracování získaných dat formou tabulek a grafů místo prostého rozdělení listin podle velikosti propůjčených statků v příloze práce – kde je navíc pouze saský materiál. Podrobnější srovnání obou regionů tímto způsobem by mohlo ukázat na další rozdíly či naopak podobnosti.

Knihy Jana Zelenky je přese všechny snesené výhrady důležitým příspěvkem (nejen) ke stále živé diskuzi o „modelech“ střeoevropského vývoje ve středověku. Rozhodně se však nejedná o práci ukončenou. Knihy ukázala na možnosti (i limity) podobných srovnání a prostor pro další bádání je zde skutečně široký. Při čtení detailů některých smluv ze saského prostředí jsem si uvědomil až zarážející analogie se smlouvami (vesměs emfiteutickými) dochovanými v českých listinách 14. století, se kterými jsem zrovna pracoval a o kterých jsem předtím neuvažoval v kategoriích lenních vztahů. Kromě srovnání s jinými regiony (např. Bavorskem či rakouskými zeměmi) se tedy nabízí i možnost většího časového záběru, což je ovšem samozřejmé

¹ JAN, Libor: *Statuta Konráda Oty a problémy jejich historické a právněhistorické interpretace*. Časopis Matice moravské, 136, 2017, č. 1, s. 3–34, zde např. na s. 22–23.

námět pro další studie. Celkově lze uzavřít, že kniha Jana Zelenky ukázala nové možnosti promýšlení domácího vývoje (který se neodehrával ve vakuu) a patří mezi kvalitní a inovativní historické práce, které by neměly zapadnout a na které lze v budoucnu navazovat.

PhDr. Tomáš Somer, Ph.D.
Katedra historie
Filozofická fakulta
Univerzita Palackého v Olomouci
Na Hradě 5
771 80 Olomouc
Česká republika
e-mail: tomas.somer@upol.cz